

Het rode kruis in Gouda en omstreken 1870-1945

Henk Kauffman

Het Rode Kruis is in 1863 opgericht om het lot van gewonden in oorlogstijd te verbeteren en hen te beschermen. Zestien Europese staten keurden in dat jaar een verdrag goed dat voorzag in de oprichting van vrijwillige hulpverenigingen die werden opgeleid om gewonden op het slagveld te verzorgen. Ook voorzag het verdrag in bescherming van de gewonden op het slagveld, van het medisch personeel en hun uitrusting door een kenteken. De gemaakte afspraken werden in 1864 vastgelegd in het Eerste Verdrag van Genève. Dat zou de basis gaan vormen voor het Humanitair Oorlogsrecht. Na de Eerste Wereldoorlog ontstond het denkbeeld het Rode Kruiswerk ook in vreedstijd voort te zetten. Het initiatief van één man heeft geleid tot een wereldwijde organisatie die in 2011 dertien miljoen actieve vrijwilligers telt. 120 van hen maken deel uit van de afdeling Gouda en omstreken van het Nederlandse Rode Kruis.

Het Internationale Rode Kruis

Op 24 juni 1859 vond de slag bij Solferino plaats die vijftien uur duurde en waaraan door 300.000 soldaten werd

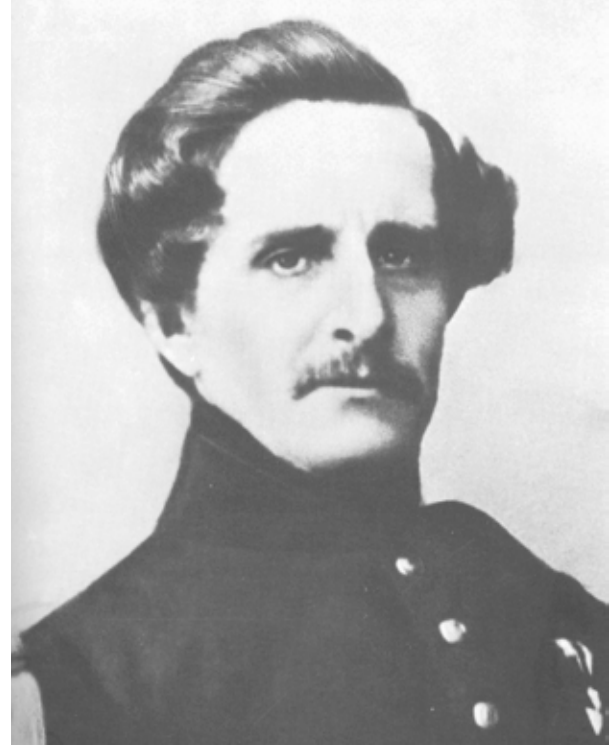
Jean Henry Dunant (foto: Historische collectie Nederlandse Rode Kruis, Den Haag)

deelgenomen. Meer dan 40.000 mannen bleven gewond, stervend of dood op het veld achter en er was nauwelijks sprake van enige medische verzorging. Daags na de slag arriveerde J. Henry Dunant, een Zwitsers zakenman, in Lombardije om Napoleon III te spreken over een zakelijke kwestie. Dunant werd getroffen door het groot aantal gewonden en doden die hulpeloos en onverzorgd op de velden lagen. Met steun van plaatselijke medici en

de bevolking organiseerde en improviseerde hij de hulpverlening aan de gewonden. Hij wist enige honderden vrouwen en meisjes te bewegen de meest elementaire hulpverlening aan vriend en vijand te verlenen in de tot veldhospitaal ingerichte kerken. Ook wist hij de militaire autoriteiten te bewegen de gevangen genomen artsen vrij te laten zodat ze konden worden ingezet voor de hulpverlening.

Toen Dunant Solferino verliet om naar Zwitserland terug te keren, besloot hij zijn ervaringen te verwerken in het boek, *Un Souvenir de Solferino*, waarin hij gedetailleerd verhaalt van de gruwelijkheden maar ook van de behulpzaamheid van de bevolking. Ook deed hij daarin twee voorstellen. Hij riep op tot het sluiten van een verdrag dat zieke en gewonde soldaten in het veld een beschermde status geeft en hij stelde voor om in elke staat een nationale vrijwilligersvereniging op te richten, die moest beschikken over de noodzakelijke kennis om het lijden van de gewonden in oorlogstijd te verlichten. Hij verspreidde het boek onder leidende politici en militairen en begon aan een reis door Europa om zijn visie toe te lichten. Zijn visie vond weerklank bij het Geneefse genootschap tot nut van het algemeen dat op 26 oktober 1863 een internationale conferentie organiseerde waar vertegenwoordigers van zestien Europese staten de vorming van nationale verenigingen bespraken evenals het vaststellen van het embleem om het medisch personeel te identificeren: een rood kruis op een witte armband. Deze bijeenkomst werd gevolgd door een diplomatieke conferentie waar twaalf naties, waaronder Nederland, een overeenkomst ondertekenden tot verbetering van het lot van de gewonden bij de legers te velde in oorlogstijd. De eerste Conventie van Geneve was hiermee een feit.

Een bijzondere rol bij dit proces was weggelegd voor Johan Hendrik Christiaan Basting, officier van gezondheid, die, na het lezen van *Un souvenir de Solferino*, zo getroffen was door de inhoud dat hij contact zocht met Dunant en hem toestemming vroeg het te mogen vertalen. Samen met Dunant heeft hij zich, met succes, sterk gemaakt voor de gedachte dat het verplegend perso-

Johan Hendrik Basting, (Foto: Historische collectie Nederlandse Rode Kruis, Den Haag)

neel onder alle omstandigheden, hun werk moest kunnen blijven doen en niet mocht worden aangevallen of krijgsgevangen worden gemaakt. Ze zouden daarom een neutrale status moeten krijgen.

Het Nederlandse Rode Kruis

Ondanks dat Nederland met de ondertekening van het Verdrag van Geneve de doelstellingen onderschreef, kwam het er niet van om een nationale vereniging op te richten en dat was, één van de twee pijlers waarop de ideeën van Dunant zijn gegrondvest. Binnen zijn eigen organisatie, de militair-geneeskundige dienst, had men Bastings vertaling van het boek van Dunant gelezen maar men liep niet bepaald warm voor het idee om vrijwillige hulpverleners toe te laten in of zelfs maar achter het slagveld. Sommigen vonden dat vorsten en volkeren eerder naar het oorlogswapen zouden grijpen als er sprake zou zijn van een adequate gewondenverzorging. Ande-

ren vonden dat gewondenverzorging een exclusieve taak voor de overheid en het niet paste om vrijwilligers tot een verlengstuk van een overheidsdienst te maken. Twee aspecten gaven uiteindelijk de doorslag. De afwezigheid van een Nederlandse afvaardiging op de in 1867 in Parijs georganiseerde wereldtentoonstelling waar ook aandacht werd besteed aan de hulp aan gewonden te velde en het feit dat de toenmalige vorst, Koning Willem III, het gedraal beu was en persoonlijk ingreep. Hij bepaalde met de ondertekening van het Koninklijk Besluit van 19 juli 1867 dat: 'Er zal zijn eene Nederlandsche Vereeniging tot het verleen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog, hetzij Nederland er al dan niet in betrokken was' waardoor Nederland alsnog zou kunnen deelnemen aan het "feest des vredes" zoals Napoleon III deze tentoonstelling noemde. Nederland nam hiermee een volstrekt unieke positie in. Werd de Rode Kruis beweging in de ons omringende landen vanuit het initiatief van de basis opgebouwd, in Nederland was het de vorst die het Rode Kruis instelde.

Het Nederlandse Rode Kruis kwam voor de eerste keer in actie toen Frankrijk in 1870 aan Pruisen de oorlog verklaarde. Meer dan één miljoen manschappen namen deel aan een strijd die bijna een jaar duurde. Toen de Frans-Duitse oorlog op 10 mei 1871 met de Vrede van Frankfurt werd beëindigd, waren aan Franse zijde 150.000 gesneuvelden of gewonde militairen te betreuren terwijl 350.000 burgers omkwamen in het oorlogsgeweld. Aan Duitse zijde verloren 100.000 militairen het leven of raakten gewond en kwamen 200.000 burgers om. De vrees dat Nederland bij de oorlog betrokken kon worden, bleek ongegrond maar de berichten, die Nederland bereikten vanuit de oorlogsgebieden rond Sedan en andere plaatsen, leidden tot gevoelens van afschuw en medelijden. Een golf van emotie kwam los en het was aan het Nederlandse Rode Kruis om die in goede banen te leiden. Het hoofdcomité stelde aan alle – het waren er toen nog maar 17 – plaatselijke afdelingen of comités twee vragen: Zijn er personen bereid om, op aanwijzing van het hoofdcomité, te vertrekken naar de oorlogvoerende legers of vloten om hulp te bieden. De tweede vraag gold of men zich wilde inspannen om geld en goederen in te

zamelen. Daar werd massaal op gereageerd. In korte tijd steeg het aantal comités van 17 naar 152 en nam het leidendental toe van bijna 1.300 naar 22.000 en één van die nieuwe plaatselijke comités werd Gouda.

Ook Gouda krijgt een hulpcomité.

Eind juli 1870 belegde een aantal vooraanstaande Gouwenaars een vergadering die moest leiden tot de oprichting van een hulpcomité van het Nederlandse Rode Kruis in Gouda. Ze waren bezorgd over de situatie waarin ons land, vanwege de Frans-Duitse oorlog, verkeerde en wilden hulp bieden. Een dertigtal stadgenoten, waaronder burgemeester mr. A.A. van Bergen IJzendoorn, kwamen die avond in sociëteit "Ons Genoegen" in gebouw Kunstmin aan de Boelekade bijeen en 24 van hen spraken zich uit voor de oprichting van een hulpcomité. In diezelfde vergadering werd een voorstel in stemming gebracht om gezinnen te ondersteunen waarvan de kostwinner in militaire dienst was opgeroepen. Hoewel tegen dit punt meer bezwaren bestonden, werd het uiteindelijk toch aangenomen.

De vergadering was een initiatief van dominee J.N. Scheltema, letterkundige en remonstrants predikant in Gouda die in mei 1854 in Gouda beroepen werd. Enkele dagen na de bijeenkomst in Kunstmin vond de eerste vergadering van het voorlopige comité plaats in café Tivoli aan de Spoorstraat. Hier werd ook het allereerste bestuur gekozen. De heer K. Mars, directeur van de Stads Burgeravondschool en leraar aan de Rijks H.B.S., werd gekozen tot voorzitter en dominee Scheltema werd benoemd tot bestuurslid. De dames die zich als lid hadden aangemeld, verenigden zich in een damescomité dat, in samenwerking met het herencomité, zich inzette om zoveel mogelijk geld in te zamelen. De geldinzameling kwam in augustus 1870 goed op gang en de bijdragen kwamen uit alle lagen van de Goudse bevolking. Een anonieme gever schonk f100,00. Een loterij bracht f23,40 op en een inzameling tijdens een vriendschappelijke bijeenkomst van onderwijzers f10,00. De knechts

1. De grote reorganisatie van 1917 zorgde er voor dat er geen onderscheid meer was tussen dames- en herencomités.

Dominee J.N. Scheltema, initiatiefnemer van de Goudse afdeling (foto via F.G. IJsselstein. Collectie afdeling Gouda en omstreken)

en de meisjes van de kaarsenpittenfabriek stelde twee uur salaris ter beschikking en een schoolcollecte in Haastrecht bracht f 16,14 op. Aan materiële hulpmiddelen ontving het comité onder andere verbandpakken, pluksel², klossen naaigaren, naainaalden, sigaren, rijst, koffie en bessensap³. Op 21 oktober 1870 was een bedrag van f 2.331,70½ ingezameld⁴. Naar de maatstaven van 2010 gemeten is dat een bedrag van ruim 51.000 Euro⁵. Ook werden zeven kisten met goederen verzameld die werden gezonden naar het Centraal Magazijn in de Ridderzaal in Den Haag en naar Düsseldorf, één van de plaatsen waar zich een Nederlandse ambulance bevond die ter plekke de gewonden verzorgde.

Onder een ambulance werd in die tijd iets anders verstaan dan nu. Eind negentiende eeuw was een ambulance een eenheid van voertuigen, tenten, verpleegmateriaal en verplegend personeel onder leiding van één of meer ervaren chirurgen. De ambulances vertrokken voor een vooraf bepaalde periode naar het oorlogsgebied, om de plaatselijk aanwezige militaire geneeskundige dienst te ondersteunen bij het verplegen en verzorgen van zieke en gewonde soldaten. Tijdens de Frans-Duitse oorlog zijn Nederlandse ambulances zowel werkzaam geweest ver achter de frontlinies als in de directe nabijheid van het slagveld aan zowel de Franse als de Duitse zijde. Zo waren er onder andere Nederlandse ambulances in Saarbrücken-Trier; Düsseldorf-Wesel, Mannheim, Versailles, Metz, Le Havre, Bordeaux en Lille. In de omgeving van Sedan waren twee Nederlandse ambulances werkzaam. Vanuit Gouda is de heer N. van Rijn-

2. Uit elkaar geplukt linnen dat gebruikt kon worden als verbandstof.

3. Goudsche Courant 17 september 1870.

4. Jaarverslag hulpcomité Gouda 1870.

5. <http://www.iisg.nl/hpw/calculate-nl.php>

Opname van de Nederlandse Ambulance die tijdens de Frans Duitse oorlog werd uitgezonden naar Trier (Foto: Historische collectie Nederlandse Rode Kruis, Den Haag)

berk naar de ambulance van Metz gezonden⁶. Voor zijn inspanningen werd hij naderhand niet alleen vereerd met een Franse onderscheiding maar mocht hij ook namens Koning Willem III een onderscheiding ontvangen als herinnering aan Zijne Majesteit 's belangstelling in hen, die in den jongste oorlog diensten hebben bewezen in de Nederlandse Ambulances en Hospitalen.⁷

Het Goudse hulpcomité wordt opgeheven maar niet voor lang...

Op 10 mei 1871 kwam er een einde aan de Frans-Duitse oorlog en een klein jaar later ook aan het Goudse hulpcomité (zowel dames- als herencomité)⁸. De overgebleven gelden, verbandgoederen en medische instrumenten werden naar het hoofdcomité gezonden en er leek op 26 april 1872 een einde te komen aan de aanwezigheid van het Rode Kruis in Gouda. Op dat moment waren er nog altijd 324 Rode Kruisleden in Gouda en het hoofdcomité was daarom niet gelukkig met de situatie. Zij benaderde Adriana van Meerten om correspondentie te

6. Jaarverslag hulpcomité Gouda 1870.

7. Goudsche Courant 20 december 1871.

8. Goudsche Courant van 26 april 1872

worden zodat er toch een vorm van contact bleef bestaan. Haar zuster, Cornelia van Meerten, had tijdens de oprichtingsvergadering van 1870 per brief gemeld dat zij wegens omstandigheden niet aanwezig kon zijn, maar dat zij er alles aan wilde doen om het doel van het hulpcomité te verwezenlijken. De beide dames waren de dochters van de hervormde predikant Hendrik van Meerten en Anna Barbara van Meerten-Schilperoort. Over hun moeder weten we dat zij een groot pedagoge was en een pleitbezorgster voor meisjesonderwijs. Ook werd zij beschouwd als een pionier op het gebied van vrouwenemancipatie⁹. De maatschappelijke betrokkenheid hadden de dames van Meerten dus niet van een vreemde.

Op 13 februari 1873 was het Rode Kruis formeel weer vertegenwoordigd in Gouda. Op initiatief van Adriana van Meerten wordt tijdens een algemene vergadering een nieuw damescomité opgericht. De vergadering werd weliswaar voorgezeten door de heer Mars, voorzitter van het ter ziele gegane hulpcomité, maar het was mevrouw A. Roest van Limburg - van der Meer Küffeler die de nieuwe organisatie zou gaan leiden. Het comité stelde zich onder meer tot doel: in tijd van vrede hulp te verlenen aan zieke en gewonde burgerlijke personen en in tijd van oorlog zich ten dienste te stellen van het hoofdcomité. Het hoofdcomité bezegelde de oprichting met de erkenning van het Goudse comité als afdeling van de Nederlandse vereniging.

Vanaf de oprichting zette het comité zich in om de medemens te helpen door het verstrekken van versterkende middelen en het in bruikleen geven van hulpmiddelen. Dat deed zij door vlees, eieren en rijst maar bijvoorbeeld ook een fles rode wijn ter beschikking te stellen aan Gouwenaars die waren voorgedragen door een arts en niet in aanmerking kwamen voor de bedeling door het Armbestuur. De Gouwenaars, die het financieel wat beter hadden, kochten soepbonnen die door leden van het damescomité werden verdeeld onder de arme gezinnen. In de winter werden dekens uitgedeeld die half mei ongewassen moesten worden ingeleverd zodat beschadigingen werden voorkomen. Deze menslievende taak

De gezusters Van Meerten (SAHM)

is tot de Eerste Wereldoorlog de hoofdtaak geweest van het damescomité. Even leek het er op dat dat het comité zich in 1884 vanwege een conflict met het hoofdbestuur over de afdracht van de contributie zou opheffen, maar dat werd dankzij een compromis voorkomen.

Met een zekere regelmaat deed het hoofdbestuur een beroep op het Goudse comité om geld of goederen ter beschikking te stellen van slachtoffers van oorlogen en rampen. Het damescomité collecteerde onder andere voor de slachtoffers van de Boerenoorlogen in Transvaal en voor de oorlogen op de Balkan. Ook zetten de leden zich in voor de militairen overzee door medicamenten, tabak, pijpen en lectuur te zenden naar de troepen die waren betrokken bij de Atjehoorlog (1873-1914).

9. <http://www.goudsecanon.nl/27/1853/Van-Meerten-Schilperoort/>

De Eerste Wereldoorlog

Toen de Oostenrijkse troonopvolger Frans Ferdinand en zijn vrouw op 28 juli 1914 door de Servische nationalist Princip werden doodgeschoten, ontstond er een strijd die tot dan toe zijn weerga niet kende. De Eerste Wereldoorlog was een slagveld van ongekende omvang waarbij vijftien tot zeventien miljoen militairen en burgers om het leven kwamen. Hoewel Nederland in de Duitse aanvalsplannen was opgenomen, bleven ons de verschrikkingen van de strijd bespaard. Dat gold echter niet voor de ons omringende landen. Het hoofdbestuur deed een dringend beroep op de afdelingen om nood-

*Noodhospitaal tijdens de mobilisatie in de school aan de Groenendaal
(Foto via F.G. IJsselstein. Collectie afdeling Gouda en omstreken)*

hospitalen in te richten. Zo ook in Gouda. In 1912 had het damescomité al contracten gesloten met besturen van christelijke scholen om gebouwen als ziekeninrichting en als opslagplaats in te richten voor het geval dat Nederland in een oorlog betrokken zou worden¹⁰. De firma Potharst kon twintig ijzeren kribben leveren en de firma Bik het houten meubilair. Met “Het Groene Kruis” werden afspraken gemaakt over levering van materiaal en met de vereniging “Hulpbetoon aan eerlijke en vlij-

¹⁰. Jaarverslag damescomité 1912.

tige armoede” over linnengoed. Ook de sociëteiten De Reünie en Concordia werden, inclusief een medische en facilitaire staf, hiervoor ingericht. Uiteindelijk zijn er geen gewonden gekomen. Na de Duitse inval in België en Luxemburg in augustus 1914 sloegen miljoenen Belgen op de vlucht. Velen vluchtten naar Nederland en werden onder andere opgevangen in de kassen van een tuinderij aan de Graaf Florisweg. De afdeling was daar niet bij betrokken omdat de opvang van vluchtelingen een taak was van Binnenlandse Zaken.

Overgang naar een nieuwe organisatie en een nieuwe taak

De hulpverleningswil, die zijn climax vond in de inzamelingsacties in het kader van de Frans-Duise oorlog, was geleidelijk aan weggeëbd. Dat gold ook voor Gouda waar het hulpcomité zich in 1872 ophief. Gouda volgde hiermee een landelijke trend. Van de 152 afdelingen die er in 1870 waren, waren er in 1906 nog maar 48 over. Dat het Rode Kruis desondanks toch in Gouda vertegenwoordigd bleef, was te danken aan de inzet van enkelen die zich het lot van de medemens aantrokken en dat door middel van de Rode Kruis gedachte wilden vormgeven. Dat het niet goed ging met het Rode Kruis kwam omdat het in vredetijd geen taak had en Nederland, vanaf de oprichting van het Nederlandse Rode Kruis, geen oorlogshandelingen op eigen bodem gekend had. Mede daarom werd in 1909 de taak van het Nederlandse Rode kruis uitgebreid met het in vredetijd verrichten van maatschappelijk werk¹¹. Een bestuurscrisis leidde in 1917 tot een nieuwe organisatiestructuur met meer democratisering maar ook met een nieuwe taakstelling. Zo moesten afdelingen – de aanduiding “comité” werd vanaf dat moment niet meer gebruikt – zich in vredetijd voorbereiden op de situatie in oorlogstijd door in kringverband te zorgen voor gebouwen die tot noodziekeninrichtingen konden worden ingericht, voor de benodigde artsen en verplegend personeel evenals voor leden voor de transportcolonne.

11. Artikel 4 uit het Koninklijk Besluit van 2 april 1909.

Op 25 februari 1933 vierde de afdeling haar zestigjarig jubileum. Als oprichtingsdatum had het toenmalige bestuur de datum aangehouden waarop het hoofdbestuur de oprichting van het Goudse comité had erkend als afdeling van de Nederlandse vereniging. Derde van links zit burgemeester en voorzitter van de afdeling E.G. Gaarlandt en in het midden erevoorzitter en oud-burgemeester U.J. Mijs. (Foto: via F.G. IJsselstijn).

Het Goudse Rode Kruis tijdens het interbellum

De vorming van een transportcolonne was in Gouda al in 1913 begonnen toen het damescomité startte met een opleiding voor mannen die konden worden ingedeeld in de transportcolonne. Vrouwen werden opgeleid voor de verpleegcolonne. Een jaar later kon het comité beschikken over tien geoefende helpers in de transportcolonne en vier in de verpleegcolonne die hun bekwaamheid toonden in enkele oefeningen. Zes beroepsverpleegsters hadden zich bereid verklaard zich in tijd van nood te willen inzetten.

Het damescomité had vanaf 1873 ononderbroken de belangen van het Nederlandse Rode Kruis binnen onze stadsgrenzen behartigd. De reorganisatie van 1917 en de hoge leeftijd van enkele bestuursleden was voor hen reden om in zijn geheel af te treden en plaats te maken voor nieuwe bestuurders. Op 18 februari 1918 trad een nieuw bestuur aan dat zowel uit dames als heren bestond. Burgemeester U.J. Mijs werd in november 1918 benoemd tot voorzitter nadat de eerste voorzitter, dr. E.J. Hamburger, na acht maanden voorzitterschap zijn functie ter beschikking stelde. Op 26 oktober 1927 werd burgemeester E.G. Gaarlandt gekozen tot voorzitter.

De afdeling beschikte met de transport- en verpleegcolonne, met goed opgeleide leden, over een organisatie

De Goudse transportcolonne tijdens een oefening in het midden van de jaren dertig. (Foto: via F.G. IJsselstijn. Collectie afdeling Gouda en omstreken)

die zou uitgroeien tot het paradepaardje. Eén jaar na de inwerkingtreding kon al worden gemeld dat leden eerste hulp hadden verleend bij enkele ongelukken.

In 1920 sloot het landelijk bestuur een contract met de spoorwegen over de hulp bij spoorwegrampen. Dat was voor burgemeester Mijs reden een reglement op te stellen dat in voorkomend geval voorzag in hulpverlening door de afdeling. Voor zover bekend is de regeling nooit gebruikt hoeven te worden. De afdeling heeft zich wel dienstbaar kunnen maken toen op 16 november 1928 een zware storm de daken van een twaalfstal huizen aan de Vondelstraat vernielde. Het Goudse Rode Kruis was behulpzaam bij het elders onder dak brengen van de

bewoners. Er was alleen sprake van materiële schade¹². Toen op 11 mei 1936 de kaarsenfabriek tot de grond toe afbrandde, stonden de colonneleden paraat voor eventuele hulpverlening.

Hulp in oorlogstijd

In 1933 nam het Rode Kruis op verzoek van de minister van Oorlog maatregelen om in geval van oorlog de verpleging van de - naar verwachting - 40.000 zieke en gewonde militairen op zich te nemen in één van de evacuatiegebieden: Holland, de drie noordelijke provincies of Zeeland. Een evacuatiegebied werd verdeeld in centrale hospitalen en Gouda vervulde ook een rol in deze plannen. Welke van de gebieden zou worden gebruikt, hing af van de aanval van de vijand.¹³ In 1935 kreeg de transportcolonne de beschikking over twee lokalen in de voormalige kazerne zodat ze nu een eigen onderkomen hadden. Op 8 oktober 1938 vond een grote provinciale oefening plaats met Gouda als middelpunt. Het vee-marktrestaurant werd ingericht als verzamelplaats van gewonden. Op 28 augustus 1939 was de mobilisatie een feit en werden de Goudse colonnehulpers in werkelijke dienst opgeroepen en ingedeeld bij de 2e Rode Kruis compagnie in de Oranje Nassau kazerne in Amsterdam¹⁴. Bestuursleden werd afgeraden zich buiten hun gebied te begeven.¹⁵

De Tweede Wereldoorlog

En toen brak op vrijdag 10 mei 1940 de oorlog uit. Een oorlog die heel anders liep dan verwacht. De evacuatiegebieden werden operatiegebied. De druk op de centrale hospitalen bleef uit. In het evacuatiegebied Holland,

12. Nieuwe Rotterdamse Courant van 17 november 1928 en jaarverslag afdeling over 1928.

13. Jhr. G.M. Verspijck; *Het Nederlandsche Roode Kruis (1867-1967)*; Nijkerk; 1967; pagina 121.

14. F.G. IJsselstein; *125 jaar Rode Kruis afdeling Gouda en omstreken*; Gouda; 1995; pagina 31.

15. Brief van 6 mei 1940 van het dagelijks bestuur over verlof van de penningmeester, de heer H. Harms

Rode Kruis leden in het Evacuatiehuis aan Gouwe 123. (Foto: via F.G. IJsselstijn. Collectie afdeling Gouda en omstreken)

bijvoorbeeld, werden slechts 2.275 van de voorziene 40.000 bedden bezet. In juni 1940 waren bij elkaar 3.070 gesneuvelde en 7.421 gewonde Nederlandse militairen geregistreerd.¹⁶ Na vijf dagen moest Nederland capituleren en was Nederland bezet door de troepen van Nazi-Duitsland.

De afdeling had gedurende de mobilisatieperiode de nodige voorbereidingen getroffen om in geval van oorlog hulp te kunnen verlenen. Zo werden er Rode Kruis helpsters opgeleid om te worden ingezet in de noodziekenhuizen die in de omliggende gemeenten waren geprojecteerd en was er een bloedtransfusiedienst en logiesposten ingericht. Op 10 mei 1940 kreeg het bestuur van de afdeling Gouda om half negen 's-morgens een telegram om vijf treinhelpters te sturen naar het Hoofdbureau in Den Haag die dienst moesten gaan doen op de gewondentreinen. Nel van Leeuwen was één van hen. Zij werkte voor de oorlog bij de Kaarsenfabriek en kreeg op zaterdag in het Van Itersonziekenhuis haar opleiding van dr. A. Montagne. Op 10 mei wist zij met de vier anderen met grote moeite in Den Haag te komen omdat er geen treinen reden. Via omwegen kwam ze weer in Gouda aan

16. L. van Bergen; *De zwaargewonden eerst?*; Rotterdam; 1994; pagina 414

waar per vrachtwagen of ambulance de gewonden vanaf de Grebbelinie naar Kunstmin werden gebracht. Na een eerste behandeling werden degenen die daartoe nog in staat waren, per trein vervoerd naar Amsterdam. Voor de begeleiding tijdens de treinreis reisden helpsters van het Rode Kruis, waaronder Nel van Leeuwen, mee. Op de dag van het bombardement op Rotterdam kreeg zij opdracht naar die stad te gaan maar bij Den Haag Hollands Spoor aangekomen, werd haar de weg versperd door een Duitser. Nederland was gecapituleerd en zij mocht niet naar Rotterdam.¹⁷ Voor hun inzet hebben alle Rode Kruis medewerkers en medewerkers het mobilisatiekruis ontvangen.

Nadat de bezetting een feit was, zette de afdeling zich in voor het lot van de oorlogsinvaliden. In 1942 werd de afdeling gevraagd een lijst te maken van het verplegend personeel zodat zij in tijden van gevaar van een kenteken konden worden voorzien. Het hoofdbestuur adviseerde desgevraagd dat het Rode Kruis teken in dit verband als voldoende mag worden beschouwd. Vermeldenswaard is verder dat het hoofdbestuur in diezelfde brief aan het afdelingsbestuur meedeelde dat tegen het verstrekken van een naamlijst als zodanig geen bezwaar bestond omdat afdelingen alle medewerking van Ortskommandanten krijgen maar ook omdat Rode Kruis personeel was vrijgesteld van tewerkstelling in Duitsland¹⁸. In 1943 kreeg de afdeling de beschikking over een depot met 25 bedden voor het inrichten van een noodziekenhuis voor het geval zich een ramp zou voordoen. In 1944 werd de afdeling ingeschakeld om een verblijfplaats in te richten in de Machinefabriek Holland Nautic in Waddinxveen voor mensen die bij razzia's in Rotterdam waren opgepakt. In datzelfde jaar vond operatie "Market Garden" plaats en honderden Arnhemmers ontvluchtten het oorlogsgeweld. In oktober van datzelfde jaar kreeg de afdeling de beschikking over het pand (Hoge) Gouwe 123 dat in eerste instantie werd gebruikt om hen op te vangen.

17. Interview met mevrouw C.H. Kraan-van Leeuwen d.d. 08-11-2010

18. Brief van het Hoofdbestuur aan de afdeling Gouda d.d. 1-11-1942.

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Hendrik bezoekt een oefening van een transportcolonne tijdens de mobilisatie van de Eerste Wereldoorlog. Prins Hendrik was voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis van 7 januari 1909 tot aan zijn overlijden op 3 juli 1934. (Foto: Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie).

Ook heeft het pand gediend voor hulp aan terugkerende arbeiders uit Duitsland en was het tijdens de Hongerwinter het nachtverblijf voor 50 tot 75 voedselzoekers per nacht. In maart 1945 werd het pand ingericht voor de verpleging van hongeroedeem patiënten en werd dagelijks aan honderd “hongerlijders” een maaltijd verstrekt¹⁹. Ook werd een medewerker van de transportcolonne ingeschakeld om de zieken te verzorgen in dat deel van de Kaarsenfabriek dat na de Tweede Wereldoorlog tot NSB-kamp was ingericht²⁰. Direct na de bevrijding richtte de transportcolonne een school aan de Eerste Kade in voor de opvang van uit Duitsland terugkerende Gouwenaars.

Direct na de Tweede Wereldoorlog zag de afdeling het ledental groeien tot meer dan 8000. Landelijk steeg het aantal afdelingen van 135 in 1944 naar 251 in 1945²¹. Dit was niet alleen te danken aan een groots opgezette le-

denwerfactie maar zeker ook aan de voedselverstrekkingen en het Zweeds wittebrood.

Het Goudse Rode Kruis na de Twee Wereldoorlog

Het Nederlandse Rode Kruis van na de Tweede Wereldoorlog is niet te vergelijken met de vooroorlogse periode. De hoofdtaak bleef weliswaar het verlenen van hulp aan gewonde en zieke militairen maar de vredestaken voor de burgerbevolking gingen een steeds belangrijker deel van de taak worden. In 1988 werden ze zelfs geheel gelijkwaardig gesteld aan de primaire taak.

In 2011 is de hoofdtaak van het Nederlandse Rode Kruis: een bijdrage leveren aan een vreedzame, tolerante en humane wereld door het helpen van mensen wier leven, gezondheid, welzijn of waardigheid wordt bedreigd. De organisatie handelt daarbij volgens de zeven internationaal vastgestelde grondbeginselen: Menslievendheid, Onpartijdigheid, Neutraliteit, Onafhankelijkheid, Vrijwilligheid, Eenheid en Algemeenheid.

19. Afdelingsverslag d.d. 11 mei 1946. Archief Rode Kruis

20. F.G. IJsselstein; *125 jaar Rode Kruis afdeling Gouda en omstreken*; Gouda; 1995; pagina 37

21. Jhr. G.M. Verspijck; *Het Nederlandsche Roode Kruis (1867-1967)*; Nijkerk; 1967; Bijlage XIV.